

ТЕМА 2.
СУДОВА ВЛАДА, ПРАВОСУДДЯ, СУДОВА
СИСТЕМА ТА ЇХ ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ

План

1. Поділ влади — передумова виникнення та становлення самотійної судової влади.
2. Природа, поняття та ознаки судової влади.
3. Форми реалізації та функції судової влади.
4. Поняття і ознаки правосуддя.
5. Система принципів правосуддя (принципів організації та діяльності суду)

1.Поділ влади – передумова виникнення та становлення самостійної судової влади.

Поняття правосуддя та суду нерозривно пов'язані з поняттям судової влади.

Судова влада відповідно до Концепції – це система незалежних судів, які здійснюють правосуддя.

Таким чином, судова влада – це організаційна побудова судів, а правосуддя - це діяльність судів.

Раніше вже зазначалося, що судова влада функціонує в державі нарівні з законодавчою і виконавчою гілками державної влади.

Спроби розкрити зміст терміну "влада" робилися ще мислителями далекого минулого. У папірусах Стародавнього Єгипту, клинописах Месопотамії, індійських ведах зустрічаються висловлювання про природу влади. Як правило, вони містять синкретичний (нерозчленований) підхід до того явища, яке нерідко об'єднувало влада надприродних сил і людей-героїв, природних факторів і суспільну владу. Середньовічні автори на перший план ставили владу Бога, вважаючи її "людський варіант" лише похідним.

Аналізуючи античні політико-правові погляди (Аристотель, Поліцій) з проблем класифікації різних органів держави, можна зробити висновок, що вже тоді зароджувалася ідея поділу влади.

Проблема влади зацікавила письменників-утопістів і енциклопедистів напередодні буржуазних революцій у Західній Європі. Надзвичайно велику цінність мала і має, особливо для посттоталітарних держав, висунута відомим англійським мислителем Джоном Локком у творі "Два трактати про правління" концепція поділу влади на **законодавчу, виконавчу і федеративну**. У розвиток теорії поділу влади, визначенні ролі і місця судової влади Джон Локк розглядав проблеми державної влади, становлення політичного суспільства і держави в трактатах «Про громадянське правління». "Абсолютна деспотична влада або керування без установлених постійних законів не можуть, ні в якій мірі відповідати цілі суспільства і уряду", - констатував Джон Локк. Звідси випливає головний висновок, який складає серцевину концепції поділу влади. Влада, яка приймає закони, і влада, яка їх виконує, повинні бути розділеними.

Найбільш повно і послідовно концепція поділу влади була викладена французьким юристом **18 століть** Шарль Луї Монтеск'є в роботі "Про дух законів": "Щоб утворити помірне управління, треба вміти комбінувати влади, регулювати їх, стримувати, приводити їх у дію, додавати, так би мовити, баласту однієї, щоб вона могла врівноважувати іншу ... ". Головним у доктрині поділу влади, на думку Шарль Монтеск'є, є неприпустимість об'єднання різних гілок влади в руках однієї особи або органу: "Якщо влада законодавча і виконавча будуть об'єднані в одній особі або установі, то свободи не буде, оскільки можна побоюватися, що цей монарх або сенат створюватиме тиранічні закони для того, щоб так само тиранічне застосовувати їх. Чи не буде свободи і в тому випадку, якщо судова влада не відділена від влади законодавчої і виконавчої. Якщо вона об'єднана з законодавчою владою, то життя і свобода громадян потраплять під владу свавілля, адже суддя буде законодавцем. Якщо судова влада об'єднана з виконавчою гілкою влади, то суддя одержує можливість стати гнобителем ".

Враховуючи ідеї попередників, Шарль. Монтеск'є логічно завершив створення теорії поділу влади. Він виділив три гілки влади - **законодавчу, виконавчу і судову**, підкреслюючи, що мова йде про трьох частинах єдиної влади, яка з метою більш досконалого державного устрою розділена між окремими структурами.

В історії української державності проблема конституційного закріплення судової влади вирішується вже на початку XVIII ст. Так, в 1710 р створюються правовий устрій і «Пакти і Конституція прав і вольностей Запорозького Війська» Пилипа Орлика, де відображені основні положення судової влади. Найкоротше енциклопедичне визначення поняття «влади» - це здатність і можливість чинити певний вплив на діяльність, поведінку людей за допомогою волі, авторитету, права, насильства. Наведене визначення виглядає всеосяжним з урахуванням думки знаменитого російського вченого - психолога І.М. Коркунова, який відзначав, що влада є сила, обумовлена не тільки волею пануючого, а і свідомістю залежності підвладного. Тоді як правосуддя - діяльність, шляхом здійснення якої реалізується судова влада в Україні.

2. Природа, поняття та ознаки судової влади.

Поняття «судова влада», «судова система», «правосуддя» - родинні, але не тотожні.

Влада - категорія багатогранна, тому її слід розглядати як функцію управління, засіб нав'язувати свою волю, примус, врешті-решт, владних відносин. Судової влади притаманні всі складові, які лежать в основі влади. Владні відносини - як елемент судової влади, крім того, характеризуються наявністю правових норм, які надають можливість суду виносити рішення, обов'язкові до виконання, вираженням волі суду до всіх учасників відносин, яке забезпечується застосуванням правових санкцій у разі невиконання цієї волі. Для судової влади характерна наявність, як правило, не менше двох суб'єктів відносин, одним із яких є суд.

Судова влада має свої ознаки. Саме через ознаки її відрізняють від інших гілок державної влади. У підручнику «Організація судових і правоохоронних органів» під редакцією професора Марочкіна І. Є. виділено загальні та специфічні ознаки.

Загальні ознаки судової влади.

- 1. Соціальний характер влади.*
- 2. Структура владовідносин*
- 3. Цілеспрямованість влади.*
- 4. Вольовий характер влади.*
- 5. Регулююче й організаційне призначення влади.*
- 6. Примусовий характер влади.*

Специфічні ознаки судової влади

- 1. Об'єктивність.*
- 2. Легітимність.*
- 3. Нормативність.*
- 4. Особлива предметна сфера.*
- 5. Ситуативний характер.*

Судова влада - це специфічна гілка єдиної державної влади, яка має власну виключну компетенцію щодо розгляду юридично значущих справ, що мають правові наслідки, і реалізується виключно конституційними органами (судами) в межах закону та спеціальних (судових) процедур.

3.Форми реалізації та функції судової влади.

Реалізація судової влади завжди здійснюється в певній формі — передбаченій законом процедурі судочинства. Ця процедура чітко встановлює, що має здійснюватися в суді при підготовці до розгляду та судовому розгляді справ. **Головне її завдання**— забезпечити законне, мотивоване і справедливе рішення. Зазначені процедури засновані на гласності, забезпеченні права на захист та оскарження судового рішення, можливості участі представників народу у прийнятті рішення по справі, рівності сторін та на інших принципах

Можна виділити п'ять основних ознак, які досить повно і широко характеризують правосуддя і відмежовують його від інших видів державної правоохоронної діяльності:

- 1. Правосуддя здійснюється тільки судом.*
- 2. Правосуддя здійснюється способами, зазначеними в законі.*
- 3. Підзаконність судової діяльності. Здійснення правосуддя у відповідності з діючими законами*
- 4. Процесуальна форма здійснення правосуддя.*
- 5. Застосування державного примусу.*

Такий похід є загальним. Вчені погодилися, що можна ці ознаки виділити як основні.

4.Поняття і ознаки правосуддя. Суд користується судовою владою як державний орган.

Роль суду в державі обумовлюється його основною функцією - здійсненням правосуддя. Тому, що собою представляє правосуддя, стає одним з центральних питань у розумінні судової влади в цілому. Як зазначалося раніше законодавчого визначення правосуддя не існує та й бути не може, оскільки це категорія теоретична і, отже, вимагає теоретичного і наукового обґрунтування.

У найзагальнішому вигляді під правосуддям мається на увазі одна з форм державної діяльності, що має своїм змістом застосування права, тобто правозастосовну або юрисдикційну діяльність. Але таке широке визначення навряд чи здатне внести необхідну ясність у розуміння даного явища.

Коли говорять про правосуддя у власному розумінні, то мають на увазі порівняльну вузьку сферу реалізації влади суду: постановити рішення про можливість і необхідність застосування до окремих юридичній або фізичній особі державного примусу.

Правосуддя складний вид державної діяльності, що вимагає від суддів високого рівня культури, моральності та розумності суджень. Адже саме судді, будучи носіями судової влади, покликані на підставі законодавства і свого внутрішнього переконання, досліджуючи всі представлені у справі докази приймати рішення від імені держави. Природно, суддя повинен володіти цілим набором морально-етичних якостей, тому що багато чого залежить від особистісних якостей людей, які здійснюють правосуддя.

Однак саме проблематичність судження, особливо в умовах складного переплетення життєвих обставин, відображених у кримінальному чи цивільному, господарському або адміністративній справі, завжди таїть у собі небезпеку ухилення від мети законодавця, спотворення змісту закону або мимовільної підміни волі законодавця.

Було б крайнім невіглаством думати, що існує закон, який в силу внутрішньої необхідності в кожному конкретному випадку застосовувався б строго в дусі законодавця, абсолютно, виключаючи можливість свавілля. Ось чому чинне законодавство ставить правосуддя в особливі умови, які покликані гарантувати суд від помилок.

І якщо правосуддя - функція суду, то суд - це єдиний орган, який у процесуальному особливому порядку має право розглянути справу і прийняти конкретне рішення. Винести обвинувальний або виправдувальний вирок при розгляді та вирішенні кримінальної справи. Подібне рішення після набрання законної сили має юридичну силу. Ці основні положення не є голослівними, а мають під собою юридичне обґрунтування і нормативне закріплення.

5. Система принципів правосуддя (принципів організації та діяльності суду)

Принципи - це основоположні ідеї. Це ті норми права, в яких в концентрованій формі виражається сутність всіх цих явищ.

У ст. 129 Конституції України та в розділі 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплені основні принципи правосуддя та судочинства. До них віднесені:

- Незалежність судової влади;
- Право на справедливий суд;
- Право на повноважний суд;
- Рівність всіх громадян перед законом і судом;
- Професійна правнича допомога при реалізації права на справедливий суд;
- Гласність процесу і відкритість судового процесу, фіксація судового процесу технічними способами;
- Мова судочинства і діловодства в судах;
- Обов'язковість судових рішень;
- Право на перегляд справ та оскарження судового рішення;
- Підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором.